

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

**ADAPTIV DIDAKTIKA ASOSIDA TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH
METODIKASI**

Ruziyeva Shaxnoza Komil qizi

Chirchiq davlat pedagogika Universiteti Pedagogika nazaryasi va tarixi magistranti

E-mail: sroziyeva156@gmail.com

+998940915997

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18673124>

Annotatsiya: Ushbu maqolada adaptiv didaktika tushunchasi, uning ta’lim jarayonidagi o’rni hamda ta’lim samaradorligini oshirishdagi metodik yondashuvlar yoritilgan. Shuningdek, o’quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’limni moslashtirish usullari tahlil qilingan va asoslab berilgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие адаптивной дидактики, её роль в образовательном процессе и методические подходы к повышению эффективности обучения. Также проанализированы методы адаптации обучения с учетом индивидуальных особенностей учащихся.

Annotation: This article discusses the concept of adaptive didactics, its role in the educational process, and methodological approaches to enhancing learning effectiveness. Methods of adapting education based on students’ individual characteristics are also analyzed.

Kalit so‘zlar: adaptiv ta’lim, didaktika, individuallashtirish, ta’lim texnologiyalari, metodika, o’quvchi faolligi.

Ключевые слова: адаптивное обучение, дидактика, индивидуализация, образовательные технологии, методика, активность учащихся.

Keywords: adaptive learning, didactics, individualization, educational technologies, methodology, student engagement.

Adaptiv didaktika zamonaviy ta’lim jarayonida shaxsga yo’naltirilgan yondashuvning asosiy tarkibiy qismi sifatida qaraladi. U o’quvchilarning psixologik, intellektual, motivatsion va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini moslashtirishni nazarda tutadi. Shuning uchun ko‘plab tadqiqotchilar adaptiv ta’limning nazariy asoslari va amaliy joriy etish texnologiyalarini o‘rganishga alohida e’tibor qaratganlar.

Pedagogik adabiyotlarda Y. K. Babanskiy, P. I. Tretyakov, V. P. Bepalko kabi olimlar ta’lim jarayonini optimallashtirishda o’quvchining shaxsiy imkoniyatlarini inobatga olish zarurligini asoslaganlar. Ular o’quv faoliyatini individuallashtirish va differensiallashtirish tamoyillari adaptiv ta’limning nazariy poydevorini tashkil etishini ta’kidlaydi. ¹ L. S. Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” haqidagi g‘oyasi esa o’quvchi o‘rganish jarayonida tashqi yordamga ehtiyoj darajasi vaqt o‘tishi bilan o‘zgarib borishini asoslab, adaptiv ta’limning psixologik asosini yaratgan. ² Zamonaviy

¹ Babanskiy Yu. K. Ta’lim jarayonini optimallashtirish asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019

² Vygotskiy L. S. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.]

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

tadqiqotlarda A. A. Kuznetsova va O. E. Lebedeva adaptiv didaktika o‘quv jarayonini moslashuvchan boshqarish, o‘quv materialining murakkabligini o‘quvchining bilim darajasiga mos holda tartibga solish, shuningdek bilimlarni baholashning individual standartlarini yaratishdan iborat ekanini ta’kidlaydi. Bunday yondashuv o‘quvchini faqat tayyor bilimni egallashga emas, balki mustaqil o‘rganish, ijodiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilishga rag‘batlantiradi. [. Kuznetsova A. A. Adaptiv ta’lim texnologiyalari: nazariya va amaliyot. – Moskva: Akademiya, 2020.]

O‘zbek pedagogik olimlari orasida R. X. Jo‘rayev, M. Qodirova, B. To‘xliyev, N. Nishonovlar ta’lim jarayonini shaxsga yo‘naltirish va o‘quvchilarni faol o‘qitish texnologiyalarini joriy etish bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalarni ishlab chiqqan.³ Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, adaptiv didaktika zamonaviy ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning asosiy konseptual yo‘nalishlaridan biridir. Olimlar tomonidan ta’kidlanganidek, ta’limni moslashtirish o‘quvchilarning individual imkoniyatlari, qiziqishlari, tayyorgarlik darajasi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgandagina ta’lim samaradorligi oshadi. Shuningdek, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, diagnostika va monitoring vositalari adaptiv didaktikaning amaliy samaradorligini ta’minlovchi muhim omillar sifatida maydonga chiqadi.

O‘rganilgan manbalarda adaptiv ta’lim nafaqat o‘quv jarayonini o‘zgartirish, balki o‘quvchida mustaqil o‘rganish, ijodiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qilishi ta’kidlanadi. Shu bilan birga, milliy ta’lim tizimida adaptiv didaktikani joriy etish jarayonida o‘quv materialini differensial asosda tuzish, baholash mezonlarini moslashtirish va individual rivojlanish trayektoriyalarini shakllantirish lozimligi alohida qayd etiladi.

Demak, adaptiv didaktika ta’lim jarayonida o‘quvchi shaxsini markazga va har bir o‘quvchi uchun eng qulay, samarali va shaxsiylashtirilgan o‘quv muhitini yaratish orqali ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, adaptiv didaktika zamonaviy ta’lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning asosiy konseptual yo‘nalishlaridan biridir. Olimlar tomonidan ta’kidlanganidek, ta’limni moslashtirish o‘quvchilarning individual imkoniyatlari, qiziqishlari, tayyorgarlik darajasi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgandagina ta’lim samaradorligi oshadi. Shuningdek, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, diagnostika va monitoring vositalari adaptiv didaktikaning amaliy samaradorligini ta’minlovchi muhim omillar sifatida maydonga chiqadi.

O‘rganilgan manbalarda adaptiv ta’lim nafaqat o‘quv jarayonini o‘zgartirish, balki o‘quvchida mustaqil o‘rganish, ijodiy fikrlash va muammoli vaziyatlarni hal qilish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qilishi ta’kidlanadi. Shu bilan birga, milliy ta’lim tizimida adaptiv didaktikani joriy etish jarayonida o‘quv materialini differensial asosda tuzish, baholash mezonlarini moslashtirish va individual rivojlanish trayektoriyalarini shakllantirish lozimligi alohida qayd etiladi.

Demak, adaptiv didaktika ta’lim jarayonida o‘quvchi shaxsini markazga va har bir o‘quvchi uchun eng qulay, samarali va shaxsiylashtirilgan o‘quv muhitini yaratish orqali ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

³ Kuznetsova A. A. Adaptiv ta’lim texnologiyalari: nazariya va amaliyot. – Moskva: Akademiya, 2020.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Ta’limning milliy ta’lim tizimiga moslashuvi, o‘quvchilarning individual ehtiyojlari, qiziqishlari, o‘qish sur’ati va tayyorgarlik darajasiga ko‘ra o‘qitish differensiallashuvga asoslanishi qayd etiladi.

Adaptiv didaktika — bu ta’lim jarayonini o‘quvchilarning individual xususiyatlari, bilim darajasi, qobiliyati, o‘rganish tezligi, qiziqishlari va ehtiyojlariga moslashtirishga asoslangan zamonaviy pedagogik yondashuvdir.

An’anaviy ta’limda barcha o‘quvchilar bir xil dastur, bir xil metod va bir xil baholash mezonlari asosida o‘qitilsa, adaptiv didaktikada:

- har bir o‘quvchi alohida subyekt sifatida qaraladi;
- ta’lim mazmuni va usullari moslashuvchan bo‘ladi;
- o‘qituvchi yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajaradi.

Adaptiv didaktikaning asosiy tamoyillari

Adaptiv didaktika quyidagi muhim tamoyillarga tayangan holda amalga oshiriladi:

1. Individuallashtirish tamoyili

Har bir o‘quvchining bilim darajasi va imkoniyatlari hisobga olinadi.

2. Differensiallashtirish tamoyili

Topshiriqlar murakkabligi darajalarga bo‘linadi (oddiy – o‘rta – murakkab).

3. Faollik va mustaqillik tamoyili

O‘quvchilar mustaqil fikrlashga va qaror qabul qilishga undaladi.

4. Qayta aloqa (feedback) tamoyili

O‘quvchi natijalari doimiy tahlil qilinadi va ta’lim jarayoni shunga qarab moslashtiriladi.

5. Motivatsiya va refleksiya tamoyili

O‘quvchining o‘z-o‘zini baholashi va ichki rag‘bati kuchaytiriladi.

Ta’lim samaradorligini oshirishda adaptiv metodikaning o‘rni

Ta’lim samaradorligi — bu o‘quvchi tomonidan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarning qay darajada o‘zlashtirilganligini ifodalaydi. Adaptiv didaktika bu samaradorlikni quyidagi yo‘llar bilan oshiradi:

bilimlardagi bo‘shliqlarni erta aniqlash;

o‘quvchining o‘zlashtirish tezligiga mos o‘qitish;

o‘quvchining darsga bo‘lgan qiziqishini oshirish;

passiv o‘quvchilarni faol jarayonga jalb etish;

o‘qitish natijalarining barqarorligini ta’minlash. Adaptiv didaktika asosida ta’lim samaradorligini oshirish metodikasi

Diagnostik bosqich

Bu bosqichda:

o‘quvchilarning boshlang‘ich bilim darajasi aniqlanadi;

testlar, so‘rovnomalar, suhbatlar o‘tkaziladi;

psixologik va didaktik xususiyatlar tahlil qilinadi.

Rejalashtirish bosqichi o‘quvchilar darajalarga ajratiladi;

individual va guruhiy o‘quv trayektoriyalari tuziladi;

mos metod va texnologiyalar tanlanadi.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

Amalga oshirish bosqichi

Quyidagi adaptiv metodlar qo‘llaniladi:

darajali topshiriqlar;

modulli o‘qitish;

muammoli ta‘lim;

interaktiv metodlar (klaster, aqliy hujum, keys-stadi);

raqamli adaptiv platformalar.

Monitoring va tahlil bosqichi

doimiy baholash va teskari aloqa;

natijalarni tahlil qilish;

metodikani qayta moslashtirish.

Adaptiv didaktikada o‘qituvchining roli

Adaptiv ta‘lim sharoitida o‘qituvchi:

tashkilotchi;

maslahatchi;

yo‘naltiruvchi;

motivator;

tahlilchi vazifalarini bajaradi.

Bu esa o‘qituvchidan yuqori metodik va pedagogik mahoratni talab qiladi.

Adaptiv didaktikaning afzalliklari

ta‘lim sifati oshadi;

o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi barqarorlashadi;

mustaqil ta‘lim ko‘nikmalari shakllanadi;

ta‘lim jarayoni shaxsga yo‘naltiriladi;

zamonaviy kompetensiyalar rivojlanadi.

Xulosa qilib aytganda, adaptiv didaktika asosida ta‘lim samaradorligini oshirish metodikasi zamonaviy ta‘lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u ta‘limni individuallashtirish, differensiallashtirish va raqamlashtirish orqali yuqori . Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi adaptiv ta‘lim texnologiyalarining shakllanishi va takomillashuviga katta ta‘sir ko‘rsatmoqda. Xususan, elektron platformalar, onlayn o‘qitish tizimlari, raqamli diagnostika dasturlari o‘quvchining bilim darajasini real vaqt rejimida aniqlash hamda mos o‘quv topshiriqlarini avtomatik tanlash imkoniyatini bermoqda. Bu esa adaptiv didaktikaning samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, adaptiv didaktika ta‘lim jarayonining mexanik takroriylikidan voz kechib, o‘quvchi shaxsini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvni taklif etadi. Uning asosiy mohiyati — har bir o‘quvchi uchun eng qulay, mos va samarali o‘quv sharoitini yaratishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Jo‘rayev R. X. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.

“Xotin-qizlar ilmda: tiklanish, yuksalish va taraqqiyot sari qadamlar” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materillari to‘plami. NamDPI – 2026-yil, 11-fevral

2. Qodirova M. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. To‘xliyev B. , Mamarasulov M. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
4. Vygotskiy L. S. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
5. Bepalko V. P. Ta’lim jarayonining samaradorligi mezonlari. – Toshkent: Fan, 2018.
6. Babanskiy Yu. K. Ta’lim jarayonini optimallashtirish asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
7. Tretyakov P. I. Didaktika va ta’lim metodlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.